

YUBİLEY**QULUZADƏ CƏFƏR MÜSEYİB oğlu - 70**

Fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, BDU-nun Astrofizika kafedrasının müdiri, «Bakı Universitetinin Xəbərləri» jurnalının fizika-riyaziyyat elmləri seriyasının redaksiya kollegiyasının üzvü, professor Quluzadə Cəfər Müseyib oğlu 1936-cı il avqustun 27-də Tovuz rayonunun Xatınlı kəndində anadan olmuşdur. 1955-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin fizika-riyaziyyat fakültəsinin fizika şöbəsinə daxil olmuş, 1958-ci ildə Leninqrad Dövlət Universitetinə köçürülmüş və 1961-ci ildə həmin universitetin

astrofizika ixtisasını bitirmişdir. 1962-ci ildə Leninqrad Universitetinin Astrofizika kafedrasında aspiranturaya daxil olmuş, 1966-cı ildə Leninqrad Universitetinin riyaziyyat-mexanika fakültəsinin Elmi Şurasında "О контурах фразноферовых линий разных интенсивностей" mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Professor C.M. Quluzadə 1966-1969-cu illərdə AMEA-nın Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasında əvvəlcə kiçik elmi işçi, sonra işə baş elmi işçi vəzifələrində çalışmışdır.

1969-cu ildən o, Bakı Dövlət Universitetində dosent, 1988-ci ildən professor əvəzi, 1991-ci ildən professor, 1997-ci ildən indiyə qədər Astrofizika kafedrasının müdiri vəzifəsində çalışır.

Professor C.M. Quluzadə ilk dəfə olaraq Bakı Dövlət Universitetində astrofizika ixtisasını təşkil etmiş və onun əsasında 1975-ci ildə Astrofizika kafedrası açılmışdır.

Professor C.M. Quluzadə Bakı Dövlət Universitetində «Klassik Astronomiya», «Astrofizika», «Spektroskopiya», «Günəş fizikası» və s. fənlərindən mühazirələr oxuyur.

Professor C.M. Quluzadə 1992-1994-cü illərdə Türkiyəyə dəvət olunmuş və İstanbul Universitetində professor vəzifəsində çalışmış-

dır. İstanbul Universitetində «Spektroskopiya»nın tədrisini təşkil etmiş, ilk dəfə olaraq astrofizika və spektroskopiya laboratoriyası işləri hazırlamışdır. Hazırda həmin işlər İstanbul Universitetində tələbə və aspirantların tədris prosesində istifadə olunmaqdadır.

Professor C.M.Quluzadə Günəş fizikası sahəsində çalışır. 110-dan çox elmi məqalənin müəllifidir. Günəş fizikası sahəsində bir çox yeni orijinal tədqiqat üsulu təklif etmişdir. Bu üsullar beynəlxalq elm aləmində yüksək qiymətləndirilmiş və tətbiq olunmaqdadır:

1. Zəif Fraunhofer xətlərinin profillərinin Foygt analizinə görə kəsilməz spektr səviyyəsinin təyini;

2. Güclü Fraunhofer xətlərinin genişlənmə mexanizmini təyin etmək üçün yeni üsul;

3. Zəif və orta Fraunhofer xətlərinin profillərinin incə quruluşunu öyrənmək üçün yeni üsul və s.

O, ilk dəfə olaraq «diferensial asimmetriya», «integral asimmetriya», «qalıq asimmetriya» və «nisbi asimmetriya» anlayışlarını vermişdir. Bu kəmiyyətlər asimmetriyanın verilmiş spektral xəttin profili daxilində qiymət və işarəcə dəyişməsinə, eyni zamanda, asimmetriyanın mikroskopik (atom) və makroskopik (fotosfer) kəmiyyətlərdən asılılığını tədqiq etməyə imkan verir.

Prof. C.M.Quluzadənin təklif etdiyi yeni üsul Fraunhofer xətlərinin profillərinin asimmetriyasını hərtərəfli təhlil etməyə böyük imkanlar yaradır. Onun əsərlərinin çoxu xarici (Rusiya, Ukrayna, Yunanıstan, Fransa, Türkiyə, İran və s.) jurnallarda çap olunmuşdur.

Prof. C.M.Quluzadənin bəzi elmi nəticələri universitetlər üçün yazılmış dərsliklər və monoqrafiyalarda öz əksini tapmışdır. Məsələn, yüksəliş əyrisinə dair işi akademik V.V.Sobolyevin "Kurs teoreticheskoy astrofiziki" (Moskva, 1975), güclü Fraunhofer xətlərinin profillərinin əsas parametrlərinin təyininə dair işləri K.Allenin "Astrofiziki kəmiyyətlər" (S.W.Allen, Astrophysical quantities, London, 1973) kitabına, spektral termlərin cütlük effektinə dair işləri İ.L.Tekin yüksək dispersiyalı ulduz spektrinə həsr etdiyi monoqrafiyasına (J.L. Tech, «A High Dispersion Spectral Analysis of II stars» Washington, 1971) düşmüşdür. Onun onlarca məqaləsi Moskvada və Kiyevdə yazılmış icmal məqalə və kitablarda öz əksini tapmışdır.

Prof. C.M.Quluzadə ilk dəfə olaraq müasir yüksək dispersiyalı monoxromatorlarda və furiye-spektrometrlərdə alınmış rəqəmsal spektral materiallar əsasında Günəşin ayırd olunmuş və ayırd olunmamış spektrində güclü rezonans və kvazirezonans Fraunhofer xətlərinin, 100-ə qədər zəif və orta Fraunhofer xətlərinin dəqiq profillərini almış, onların əsas parametrlərini (ekvivalent, yarım, dördübir enlərini və mərkəzi qalıq intensivliklərini) böyük dəqiqliklə təyin etmişdir.

Prof. C.M.Quluzadə ilk dəfə olaraq Günəşin ayırd olunmamış spektrinə görə onun ulduz parametrlərini (mikro və makroturbulent hərəkət sürətlərini, həyəcanlaşma temperaturunu və Günəş fotosferinin kimyəvi tərkibini) təyin etmişdir.

Prof. C.M.Quluzadə ilk dəfə olaraq aşkar etmişdir ki, tək-cüt və cüt-tək keçidlərə görə qurulmuş yüksəliş əyriləri və onlara görə təyin olunmuş fotosfer kəmiyyətləri, xüsusilə həyəcanlaşma temperaturu xeyli fərqlənir. O göstərmişdir ki, bu, tək-cüt və cüt-tək keçidlərə uyğun gələn xətlərin fotosferdə effektiv əmələ gəlmə dərinliyinin fərqli olması ilə bağlıdır. Aşağı səviyyələri tək olan Fraunhofer xətləri fotosferin daha dərin qatlarında əmələ gəlirlər.

Prof. C.M.Quluzadə 2003-cü ildə "Günəşin ayırd olunmuş və ayırd olunmamış spektrində Fraunhofer xətlərinin profillərinin incə quruluşu" mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etmişdir.

Prof. C.M.Quluzadə bir neçə orijinal dərs kitabının və metodik vəsaitin müəllifidir:

1. Atom spektroskopiyası (dərs vəsaiti). Bakı, 1985;
2. Tarixləri çevirmək üçün metodik göstəriş. BDU, 1985;
3. Nikolay Kopernik və dünyanın heliosentrik sistemi, Bakı, 1973;
4. Atom spektroskopisinin temelleri, İstanbul, 1995;
5. Klassik astronomiya (dərslik). 2004;
6. Фраунгоферов спектр Солнца (монографиya). 2006.

Hazırda prof. C.M.Quluzadə aşağıdakı kitablar üzərində işləyir:

1. Astronomik təqvimlərin elmi əsasları;
2. Ümumi astrofizika;
3. Praktiki astrofizika və s.

Prof. C.M.Quluzadə 1982-ci ildən "Günəşin şüalanması və quruluşu" beynəlxalq problem qrupunun İdarə Heyətinin üzvüdür. 1999-cu ildən Lütfi-Zadə adına Beynəlxalq Müasir Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü (akademiki), 2001-ci ildən Avropa Astronomiya Cəmiyyətinin üzvü seçilmişdir.

1991-ci ildə kosmos elminin inkişafında və gənc mütəxəssislərin hazırlanmasındakı xidmətlərinə görə SSRİ Kosmonavtika Federasiyasının diplomuna layiq görülmüşdür. Bakı Dövlət Universitetində Astrofizika elmi seminarının rəhbəridir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Fizika üzrə Dissertasiya Şurasının üzvüdür. Naxçıvan Dövlət Universitetində yeni açılmış fizika-astronomiya ixtisasının məsləhətçisidir, orada ixtisas fənlərindən mühazirələr oxuyur, aspirant və dissertantlara rəhbərlik edir.

Prof. C.M.Quluzadə bir çox beynəlxalq elmi konfrans və simpoziumlarda (Türkiyə, 1993; Kiyev, 1989; Yunanıstan 1998; Fransa 2001; Təbriz, 2000; Təbriz 2001 və s.) elmi məruzələrlə çıxış etmiş, bir çox beynəlxalq simpoziumların iclaslarında sədrlik etmişdir. Bir neçə beynəlxalq elmi konfranslarda elmi təşkilat komitəsinin üzvü olmuşdur.

Professor C.M.Quluzadəni 70 illik yubileyi münasibətilə təbrik edir, ona uzun və sağlam ömür, elmi və pedaqoji fəaliyyətində yeni-yeni nailiyyətlər arzulayırıq.

REDAKSIYA HEYƏTİ

ELMİN İTKİLƏRİ

RƏSUL XANƏLİ OĞLU MURADOV

Azərbaycan elm və təhsilinə ağır itki üz vermişdir. 2006-cı ilin sentyabr ayının 26-da BDU-nun qiyabi və əlavə təhsil işləri üzrə prorektoru, Nəzəri fizika kafedrasının müdiri, professor Rəsul Xanəli oğlu Muradov həyatdan vaxtsız getmişdir.

Muradov Rəsul Xanəli oğlu 15 yanvar 1942-ci ildə Azərbaycan Respublikası Siyəzən rayonunun Saadan kəndində qulluqçu ailəsində anadan olmuşdur. Orta məktəbi bitirdikdən sonra 1959-cu ildə ADU-nun (hazırda BDU) Fizika fakültəsinə daxil olmuşdur. O, universitetdə

M.Əliyev, K.Köçərli, M.Sərdarlı, R.Həsənov, Ə.Cavadov kimi görkəmli alim-pedaqoqlardan dərs almışdı. 1964-cü ildə universiteti bitirdikdən sonra fakültə Elmi Şurasının tövsiyəsi ilə həmin ildə BDU-nun Nəzəri fizika kafedrasında aspiranturaya qəbul olunmuşdu. 1967-ci ildə aspiranturayı müvəffəqiyyətlə bitirdikdən sonra Nəzəri fizika kafedrasına assistent vəzifəsinə təyin olunmuşdur. Rəsul müəllimin elmi-pedaqoji fəaliyyəti də elə bu illərdən başlayır. AMEA-nın müxbir üzvü, f.-r.e.d., prof. Abdulla Muxtarovun rəhbərliyi altında o, 1968-ci ildə “Zərrəciklərin polyarizasiya və formfaktorlarının nəzərə alınması ilə elektromaqnit və zəif qarşılıqlı təsir nəticəsində baş verən bəzi proseslərin tədqiqi” mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etmiş və fizika-riyaziyyat elmləri namizədi adına layiq görülmüşdü. R.Muradov 1969-1977-ci illərdə Nəzəri fizika kafedrasında baş müəllim, 1977-1992-ci illərdə dosent, 1992-ci ildən professor vəzifəsində işləmişdi.

R.X.Muradov yüksək enerjilər fizikası üzrə görkəmli alim idi. Onun 60-dan çox elmi məqaləsi Avropanın keçmiş SSRİ-nin, Azərbaycanın elmi jurnallarında çap edilmişdi. Həmin elmi işlərin əksəriyyəti müasir baxımdan maraqlı olan adronların struktur vahidlərinin, kvarkların, qluonların qarşılıqlı təsirlərinin tədqiqinə həsr edilmişdi.

1992-ci ildə R.X.Muradov “Adronların ekzotik halları və nadir parçalanmaların fizikası” mövzusunda doktorluq dissertasiyası

müdafiə etmiş və fizika-riyaziyyat elmləri doktoru adına layiq görülmüşdü.

Prof. R.X.Muradov Türkiyədə, İranda, Rusiyada, İngiltərədə, Fransada və keçmiş SSRİ-nin müxtəlif şəhərlərində keçirilmiş nəzəri fizika üzrə beynəlxalq elmi konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdi. O, Nyu-York Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü seçilmişdi.

Yüksək təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olan R.X.Muradovun elmi araşdırmalarla yanaşı respublikada təhsilin təşkilində də böyük əməyi olmuşdur. O, 1989-1994-cü illərdə BDU-nun Fizika fakültəsinin dekan müavini, 1994-cü ildə isə dekanı vəzifəsinə seçilmişdi. 2004-cü ildə Nəzəri fizika kafedrasının müdiri seçilmiş, 2004-2006-cı illərdə universitetin beynəlxalq əlaqələr üzrə prorektoru, 2006-cı ildən ömrünün sonuna kimi qiyabi və əlavə təhsil üzrə prorektor vəzifəsində işləmişdi.

R.X.Muradov Respublika Təhsil Nazirliyinin fizika üzrə Elmi-metodiki Şurasının və Prezident Aparatı yanında AAK-nın fizika üzrə İxtisaslaşdırılmış Elmi Şurasının sədri olmuşdur.

O, YUNESKO-nun 1998-ci ildə Parisdə keçirilmiş “Ali Təhsil XXI əsrdə” konfransında respublikamızı layiqincə təmsil etmişdir.

Fransız və rus dillərində sərbəst danışan R.X.Muradov 1972-1976-cı illərdə Əlcəzairdə işləmiş, dəfələrlə İranda, İngiltərədə, Fransada, Türkiyədə və Rusiyada elmi ezamiyyətdə olmuşdur.

Elmdə və təhsildəki xidmətlərinə görə Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əlirza oğlu Əliyevin fərmanı ilə 1999-cu ildə “Tərəqqi” medalı ilə təltif olunmuşdur.

Prof. Rəsul Xanəli oğlu Muradovun əziz xatirəsi daima onu tanıyanların qəlbində yaşayacaqdır.

REDAKSİYA HEYƏTİ